

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

І.В. Басиста

кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.132 : 35.081.73

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ ПРИ ПРОБЛЕМАХ У РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ

У статті розглядаються дилеми та раціональні шляхи використання спеціальних психологічних знань при проблемах із реалізації процесуальних рішень. Акцентується увага на способах мінімізації протидії розслідуванню, впливу внутрішніх труднощів особистого характеру.

Ключові слова: досудове розслідування, слідчий, процесуальне рішення, психологічні знання, протидія розслідуванню, труднощі особистого характеру.

В статье рассматриваются дилеммы и рациональные пути использования специальных психологических знаний при проблемах в реализации процессуальных решений. Акцентируется внимание на способах минимизации противодействия расследованию, влиянии внутренних трудностей личного характера.

Ключевые слова: следователь, досудебное расследование, процессуальное решение, психологические знания, противодействие расследованию, трудности личного характера.

The article examines the dilemmas and rational ways to use special psychological knowledge to the problems of implementing procedural decisions. Focuses on ways to minimize the counteraction to investigation, the influence of internal personal difficulties.

Keywords: pre-trial investigation, investigator, procedural decisions, psychological knowledge, counteraction to investigation, personal difficulties.

Постановка проблеми. Відомо, що залежно від сфери діяльності науковця та області його досліджень у поняття розслідування злочинів вкладається дещо відмінний зміст. Не слід забувати, що розслідування

в першу чергу проводить певна людина – слідчий, якій притаманний набір характеристик та якостей. І саме від їх сполучення та взаємодії як суб'єктивного чинника та існуючої регламентації і буде залежати, які рішення у кримінальній справі будуть прийняті і яким чином реалізовані. Гостро постає на сьогоднішній день також питання протидії слідчому в реалізації його процесуальних рішень.

З огляду на сказане, на наш погляд, детальний аналіз шляхів та умов використання спеціальних психологічних знань слідчим при проблемах у реалізації процесуальних рішень є нагальною потребою та має неабияке значення для практичної діяльності.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Протягом останнього століття питання протидії у слідчій діяльності знаходились у центрі уваги як вітчизняних, так і зарубіжних криміналістів, а саме: С.М. Трегубова, В.І. Громова, І.М. Якімова, В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, В.Д. Берназа, О.Ф. Долженкова, А.В. Дулова, В.Г. Гончаренка, А.В. Іщенко, В.К. Лисиченка, Є.Д. Лук'янчикова, Н.С. Карпова, В.О. Коновалової, В.С. Кузьмічова, Ф.М. Сокирана, Р.М. Шехавцова.

Однак питання використання спеціальних психологічних знань при проблемах реалізації процесуальних рішень містить низку дискусійних аспектів, на які буде акцентовано увагу у даній статті.

Метою цієї статті є визначення умов та шляхів використання спеціальних психологічних знань при проблемах у реалізації процесуальних рішень та вироблення рекомендацій із усунення існуючих колізій.

Виклад основного матеріалу. Філософія розглядає людину як унікальне творіння природи, суспільства і самої себе. Складовою частиною філософської проблеми людини є відповідна проблема особистості. Підвищений нині інтерес до вельми складної проблеми особистості, її структури, соціалізації пояснюється насамперед потребами сучасної практики. За таких умов на перший план у розвитку практики, науки і філософії виступає питання взаємодії особистості й суспільства, що найтіснішим чином пов'язане з іншими проблемами філософії. Адже природні задатки індивіда та його здібності можуть розвиватися у процесі пізнання (у тому числі і навчання) та практичної діяльності. Під впливом діяльності можуть виникати і нові риси даної особистості, яких раніше не було [1, с. 304-308, 315].

У свою чергу, психологи безапеляційно стверджують, з чим ми повною мірою погоджуємося, що прийняття рішень виступає як особлива стадія вольової дії, яка вимагає не тільки максимального усвідомлення, але й рішучості, відповідальності особистості [2, с. 64-66]. Очевидно, вказані психологічні характеристики прямо стосуються й рішень слідчого.

Найважливішим у вольовому процесі етапом, як вірно зазначає

В.В. Бедь, є виконання прийнятого рішення. Воно пов'язане з подоланням інколи серйозних зовнішніх (об'єктивних) і внутрішніх (суб'єктивних) труднощів. Виконання прийнятого рішення з психологічної точки зору можна розглядати як виникнення і розв'язання ланцюжка внутрішніх конфліктів, ситуацій шляхом подолання внутрішнього напруження і постійного вольового зусилля. Заключний етап вольового процесу характеризується підбиттям підсумків зробленого [2, с. 67-70].

Що ж до зовнішніх чинників, які стоять на перешкоді виконанню рішень слідчого і можуть бути вирішені за допомогою психологічних знань, то ми б виділили два явища – наявність протидії слідчій діяльності та слідча ситуація, що склалася. У даному аспекті слід звернутися до наукових праць В.С. Кузьмічова, який, вивчаючи кримінальні справи, дійшов висновку, що 90 % засуджених здійснювали протидію розслідуванню. Цей автор зосередив увагу на витонченості такої протидії [3, с. 16].

За результатами проведеного В.П. Бахіним і Н.С. Карповим у 2001 р. анкетування 461 засудженого працівника правоохоронних органів встановлено, що під час розкриття і розслідування злочинів, яке вони здійснювали в межах службових повноважень, 76,5 % опитаних зазнавали тиску, існувала протидія розслідуванню з боку злочинців, їх родичів та спільників. Як інший спосіб протидії розслідуванню 93,9 % респондентів назвали відмову учасників кримінального процесу від спілкування із слідчим; 92,0 % вказали на присутність впливу на учасників кримінального судочинства шляхом підкупу, погроз і шантажу [4].

Матеріали проведеного нами у 2005 р. анкетування свідчать, що протидія з боку зацікавлених осіб існує практично у кожній кримінальній справі та ускладнює виконання процесуальних рішень слідчого. Характеризуючи лише проведення такої слідчої дії, як пред'явлення для впізнання поза візуальним спостереженням того, кого впізнають, 2,7 % опитаних слідчих стикалися із протидією, тому питання її існування та вироблення шляхів запобігання вважаємо надто серйозним, щоб його ігнорувати [5, с. 133].

В.Д. Берназ та С.М. Смоков визначають протидію розслідуванню як навмисну діяльність, спрямовану на перешкоджання процесу розслідування злочинного діяння і встановлення істини у кримінальній справі [6, с. 132].

А.Ф. Волобуєв вважає, що протидія розслідуванню полягає у виборі заінтересованими особами певної лінії поведінки, вжитті заходів, спрямованих на утворення перешкод у виявленні, вилученні та використанні доказів із метою ухилення від відповідальності підозрюваного чи обвинуваченого, що вчиняються ними після виявлення злочину і початку його розслідування [7, с. 89-90].

Протидія розкриттю й розслідуванню злочинів є системою заздалегідь запланованих і вжитих під впливом ситуації, що склалася, заходів безпеки злочинної діяльності на всіх етапах, здійснюваних злочинцями й іншими заінтересованими особами з метою ухилення від кримінальної відповідальності на всіх стадіях кримінального судочинства [8, с. 252].

В.В. Трухачов визначає протидію розслідуванню як спосіб перешкоджання реальному або потенційному розслідуванню, який полягає у розробленні та реалізації діянь, що спрямовані на попередження та нейтралізацію розслідування на підставі моделювання та аналізу дій осіб, котрі його проводять. Схожі визначення наводять у своїх працях Б.В. Щур [9], О.В. Александренко [10], А.М. Кустов [11].

У широкому розумінні протидія розслідуванню є своєрідним видом цілеспрямованої активності суб'єктів злочину, інших заінтересованих осіб у виді окремих умисних дій або наперед спланованої низки взаємопов'язаних дій із приховування, зміни, знищення інформації, яка має доказове значення, її носіїв та втручання в розслідування для досягнення поставлених цілей щодо перешкоджання розкриттю, розслідуванню та встановленню причетних до конкретного злочину осіб [12, с. 39]. На наш погляд, це одне з найбільш об'ємних і раціональних визначень, яке охоплює практично всі аспекти проблематики.

Серед способів протидії науковцями виділяється знищення слідів злочину; знищення знарядь вчинення злочину; використання корумпованих посадових осіб органів державної влади; фальсифікація доказів; застосування погроз та фізичного насильства до осіб, що беруть участь у розслідуванні злочину [9, с. 43, 46-59]; відмова у наданні контролюючим та правоохоронним органам певної інформації чи документів; зникнення злочинців з місця постійного проживання [13, с. 63-81] тощо.

При реалізації рішень у кримінальних справах, на наш погляд, суттєвий негативний вплив на слідчого мають такі способи протидії, як використання злочинцями корумпованих посадових осіб органів державної влади та зникнення злочинця з місця постійного проживання. Як наслідок, процесуальні рішення слідчого взагалі не можуть бути реалізовані, а кримінальна справа зупиняється провадженням або слідчого схиляють до провадження слідчих дій, що не відповідають процесуальним вимогам. У ситуації, коли обвинувачений умисно переховується, що унеможлиблює провадження із ним слідчих дій, наприклад, судово-медичної чи психіатричної експертизи, така протидія своїм результатом має, як правило, зупинення провадження у кримінальній справі за розшуком обвинуваченого.

Психологічні знання і практичні навички їх реалізації необхідні слідчому хоча б з огляду на те, що окремим видом протидії деякі науковці вважають психічне насильство щодо слідчого, яке може виходи-

ти від чиновників структур, не пов'язаних зі слідчим службовою підлеглістю та процесуальними відносинами, та таке, що виходить від посадових осіб, пов'язаних зі слідчим такими відносинами [12, с. 177-179]. Із власного практичного досвіду роботи на посадах слідчого доводиться констатувати, що таке насильство може набувати форм погроз створення серйозних проблем на роботі, обіцянок звільнення з посади та із органів внутрішніх справ, „покращення” життя близьких родичів тощо. Так, нам доводилося стикатися із ситуаціями, коли при проведенні обшуків у помешканнях обвинувачених їх захисники створювали фізичні перешкоди проникненню працівників міліції до житла, надавали неправомірні консультації близьким родичам, які у результаті відмовлялися відчиняти двері, тощо. Траплялися непоодинокі випадки погроз із боку депутатів різних рівнів, працівників прокуратури чи керівництва ОВС.

На наш погляд, при таких формах протидії слідчому на основі знань юридичної психології йому слід обрати певний вид взаємодії – кооперацію чи конфронтацію [14, с. 269]. Вважаємо, що при протидії розслідуванню *кооперація* є найбільш доцільним способом у процесі спілкування. Конфлікт як зіткнення інтересів, поглядів тощо є недоцільним та неприпустимим.

Отже, такі два види протидії, як внутрішня, що здійснюється учасниками кримінального процесу, і зовнішня, що реалізується особами, які не є учасниками кримінального процесу (для прикладу, відмова органів представницької влади в позбавленні депутата імунітету тощо), мають визначальний вплив на виконання рішень слідчого. У даному випадку слідчий повинен виявити такі риси, як рішучість, енергійність і наполегливість, професійно-психологічна стійкість, витримка і самовладання, впевненість у своїх силах [3, с. 16-18].

Професійно-психологічна стійкість вимагає від юриста підвищеної внутрішньої активності, певної мобілізації внутрішніх сил і психічної напруги. Чим більші труднощі, тим сильніше внутрішня напруга, тим помітнішим є вплив на ефективність діяльності людини [14, с. 6, 319].

В.В. Бедь вказує, що рішучість – це волюва риса, завдяки якій юрист здатний своєчасно приймати навіть складні рішення і без зайвих сумнівів виконувати їх [2, с. 70-73].

Якщо провести узагальнення, то можна однозначно сказати, що при наявності протидії виконанню рішень слідчого йому необхідно вміти діяти у несприятливій слідчій ситуації та налагоджувати в таких умовах психологічний контакт. Одним із психологічних прийомів при налагодженні контакту може бути демонстрація поінформованості слідчого тощо, а допомагатиме у встановленні такого контакту визначена поведінка слідчого (виважена, чітка, виразна мова, спокійна обстановка проведення слідчої дії) [15, с. 15].

Важливу роль також відіграє соціально-перцептивна регуляція спілкування слідчого, яка є багатомірним феноменом, що детермінований факторами трьох рівнів: індивідуально-психологічним, особистісно-орієнтаційним та ситуативним. Здібність адекватної оцінки психічного стану та індивідуально-психологічних особливостей іншої людини, безсумнівно, слід розглядати як професійно важливу якість працівника ОВС взагалі та слідчого зокрема [16, с. 19].

Ми вже зверталися до розуміння слідчої ситуації та зазначили, що вона може бути як сприятливою, так і несприятливою. Саме несприятлива слідча ситуація, на наш погляд, вимагає від слідчого певних психологічних знань для реалізації власних рішень. Тут гостро постає питання вибору тактичного прийому як способу реалізації прийнятого рішення, яке висвітлювалося в публікаціях багатьох криміналістів, наприклад, Р.С. Белкіна, І.Ф. Герасимова, Г.О. Зоріна, В.О. Коновалової, І.О. Копилова, В.Г. Лукашевича, В.С. Кузьмічова, В.Ю. Шепітька, С.Ю. Якушина та ін.

І.А. Копилов зазначає, що реалізація тактичних прийомів і їх систем зумовлена певними слідчими ситуаціями. Дії слідчого завжди пов'язані з характером ситуації: зі всіх відомих йому прийомів він повинен вибрати найраціональніший [17, с. 86]. Саме у такому випадку, на нашу думку, слідчому необхідні глибокі знання не лише чинного законодавства, а й психології; зокрема, слід передбачити перед застосуванням тактичного прийому реакцію об'єкта, як правило, протидіючого розслідуванню. Це досить складно реалізувати на практиці.

А.М. Ларін вірно вказує, що результат оцінки слідчої ситуації – заключний елемент її логічної структури, має форму уявлення про особливості сформованої ситуації і використовується при виборі способів діяльності [18, с. 36].

С.Ю. Якушин на перше місце серед основних властивостей тактичного прийому висуває гнучкість і залежність його від слідчої ситуації. Він вважає, що зміст і характер тактичного прийому зумовлюються сформованою слідчою ситуацією. С.Ю. Якушин також зазначав, що у зв'язку з тим що слідчі ситуації постійно змінюються, виникає необхідність у застосуванні різних тактичних прийомів, які не можна розглядати як непорушні істини [19, с. 40-43].

І.А. Копилов обґрунтовано запропонував оцінку слідчої ситуації в цілому або її частин, що має суто тактичне значення, з чим ми повністю погоджуємося. В основі оцінки – показники ставлення суб'єкта до об'єкта, тобто ті ж, що і при оцінці доказів: правові знання, філософські знання, моральні погляди, професійні якості й особистий досвід слідчого. Об'єктивність оцінки багато в чому залежить, на думку автора, яку ми повністю розділяємо, від критичного ставлення суб'єкта до рівня своїх знань [17, с. 76].

С.Ю. Якушин розглядає точку зору на пріоритетну роль особливостей слідчої ситуації, що прямо впливають на зміст і характер тактичного прийому в організації процесу розслідування. Свою позицію він доводить, спираючись на приклад безконфліктної слідчої ситуації [19, с. 53]. Вважаємо, що безконфліктні слідчі ситуації, як правило, не вимагають застосування тактичних прийомів.

Ми підтримуємо точку зору В.І. Комісарова, який вказує, що тактичний прийом (як продукт пошуків слідчої тактики) – рекомендація, порада до вчинення тих чи інших дій, до того чи іншого способу мислення під час загальної чи конкретної ситуації розслідування злочинів. Тим самим у тактичному прийомі закладена оптимальна лінія поведінки, яка допомагає концентрації розумової діяльності слідчого в необхідних напрямках [20, с. 59-60].

Р.С. Белкін наводить більш категоричне визначення та зазначає, що тактичний прийом – найраціональніший та найефективніший спосіб дії або найдоцільніша в даних умовах лінія поведінки особи, що здійснює процесуальну дію [21, с. 143].

В.Ю. Шепітько наводить такі аргументи щодо підтвердження цієї позиції: 1) визначення поняття тактичного прийому як наукової рекомендації містить вказівку на джерело його формування, але не відбиває самої сутності прийому; 2) в етимологічному розумінні прийом означає «спосіб виконання або здійснення чого-небудь», рекомендація ж – це тільки порада, пропозиція; 3) спосіб передбачає практичну реалізацію прийому, тоді як рекомендація існує лише абстрактно. В.Ю. Шепітько підкреслює, що тактичним прийомом може виступати не будь який, а лише найбільш раціональний і ефективний спосіб здійснення процесуальної дії у певних обставинах його реалізації. Раціональність і ефективність способу дії (тактичного прийому) виявляється тільки у відповідних ситуаціях [22, с. 30].

П.Д. Біленчук та В.І. Перкін вказують, що поняття тактичного прийому слід визначати як найбільш ефективний засіб дії особи, здійснюючи виконання слідчої дії [23, с. 4].

В.П. Бахін пише, що тактичний прийом – це найбільш раціональний спосіб дії або найбільш доцільна лінія поведінки слідчого під час збирання, дослідження та використання доказової інформації [24, с. 17].

Ширше трактує поняття тактичного прийому Є.О. Москвін, який зазначає, що тактичний прийом – це раціональний і допустимий (тобто законний, науково обґрунтований, такий, що має вибірковість впливу та відрізняється етичністю) спосіб дії, вільно обирається суб'єктом криміналістичної тактики (слідчим, прокурором, адвокатом) залежно від особливостей слідчої ситуації, спрямований на подолання протидії з боку осіб (організацій), що мають інші, ніж у них, професійні та (або) особисті інтереси [25, с. 19].

В.А. Журавель та В.Ю. Шепітько вірно відзначають, що побудова систем тактичних, прийомів як складний творчий процес передбачає необхідність адаптації філософських положень і підходів щодо систематизації відповідно до предметної сфери дослідження [26, с. 237].

У цьому аспекті В.Г. Гончаренко і Ф.М. Сокиран вірно виокремлюють п'ять блоків тактичних прийомів: естетичний, процесуальний, етичний, тактико-криміналістичний і психологічний [27, с. 24-25].

Ми підтримуємо позицію В.А. Журавля та В.Ю. Шепітька, які зазначають, що крім загальних ознак системі тактичних прийомів притаманні й специфічні властивості, які відбивають її своєрідність. До них належить цільова спрямованість системи тактичних прийомів. Системи прийомів являють собою своєрідні алгоритми (типові програми) для слідчого в процесі їх використання. Завдання алгоритмізації полягають у тому, щоб, використовуючи наукові рекомендації криміналістики, колективний досвід передової слідчої практики, полегшити працівникам слідчих органів як прийняття, так і реалізацію певних рішень [26, с. 244-246]. Із висловленою позицією погоджуються й інші науковці [28; 29; 30; 31], до її прихильників ми можемо однозначно віднести і себе; більше того, ми вважаємо, що вказані вище характеристики щодо застосування тактичних прийомів слід відносити не лише до проведення окремих слідчих дій, а для стадії досудового розслідування в цілому.

На наш погляд, усі наведені точки зору висловлені в одному правильному руслі, кардинально не відрізняються одна від одної, є взаємодоповнюючими і мають право на існування. Вважаємо, що сама реалізація прийомів на практиці більш важлива, ніж наукова полеміка щодо їх розуміння.

Характеризуючи внутрішні труднощі особистого характеру, які мають визначальний вплив на реалізацію рішень слідчим, ми вже зазначали, що вони залежать від фізичного і психічного стану людини (наприклад, відсутність знань, досвіду, зіткнення закоренілих старих і нових звичок, що зароджуються, боротьба негативних уявлень, бажань, прагнень і почуттів: совісті, сорому, обов'язку, які склалися в минулому).

Емоції слідчого та їх вплив на слідчого мають кореляційний зв'язок із процесом виконання процесуальних рішень слідчого. Так, В.В. Бедь значну увагу зосереджує на емоціях, що відіграють важливу роль при виконанні рішень. Виконуючи функцію оцінки, емоції безпосередньо через переживання оцінюють і виражають значущість предметів, явищ і ситуацій для досягнення цілей і задоволення потреб людини. Вони є тією системою сигналів, через яку особистість дізнається про значущість того, що відбувається. З оцінки того, що відбувається, виникає друга функція емоції – спонукання до дії [2, с. 69-74].

Висновки. Отже, набуття вміння керувати не лише власними емоціями, а й емоціями учасників кримінального судочинства є одним із складних завдань у роботі слідчого. Від цього буде залежати взаємодія, яка вкрай необхідна при виконанні рішень слідчого, особливо коли виконання рішень здійснюється не самим слідчим.

Враховуючи розглянуті положення, можна констатувати, що існують дві великі групи чинників – суб'єктивні та об'єктивні, які мають визначальний вплив на прийняття слідчим процесуальних рішень у розслідуванні ним кримінальної справи. Вважаємо за доцільне задля розширення соціально-психологічних знань слідчих розробити та використовувати в рамках проведення занять із службової підготовки навчальні програми із тренінгами з особистісної та розвивальної тематики. Підкреслимо, що у ході виконання оперативно-службових задач у працівників органів внутрішніх справ формуються визначені професійні якості, а зворотною стороною формування якостей є професійна деформація особистості, що суттєво впливає на прийняття слідчим правильних процесуальних рішень.

Бібліографічні посилання

1. Філософія: Навч. посіб. / За ред. І.Ф. Надольного. – 6-те вид, випр. і доп. – К., 2006.
2. Бедь В.В. Юридична психологія: Навч. посіб. – К.; Львів, 2003.
3. Кузьмичов В.С. Теория и тактика следственной деятельности. – К., 1997.
4. Бахин В.П., Карпов Н.С. Некоторые аспекты изучения практики борьбы с преступностью (данные исследований за 1980–2002 г.). – К., 2002.
5. Басиста І.В., Галаган В.І. Процесуальний порядок і тактика проведення пред'явлення для впізнання поза візуальним спостереженням того, кого впізнають: Монографія. – К., 2007.
6. Берназ В.Д., Смоков С.М. Рішення слідчого (криміналістичний, процесуальний та психологічний аспекти): Монографія. – Одеса, 2005.
7. Волобуєв А.Ф. Розслідування і попередження розкрадань майна у сфері підприємництва / За ред. О.М. Бандурки. – Х., 2000.
8. Корж В.П. Методика расследования экономических преступлений, совершаемых организованными группами, преступными организациями. Руководство для следователей: Науч.-практ. пособие. – Х., 2002.
9. Щур Б.В. Тактика усунення протидії розслідуванню злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – Х., 2004.
10. Александренко О.В. Поняття та сутність протидії на попередньому розслідуванні // Науковий вісник Нац. академії внутр. справ України: Наук.-теорет. журнал. – 2000. – № 1. – С. 84-92.
11. Кустов А.М. Механизм деятельности по противодействию расследованию // Актуальные проблемы криминалистического обеспечения расследования преступлений: Труды Акад. МВД РФ. – М., 1996. – С. 54-55.
12. Лисиченко В.К., Шехавцов Р.М. Форми та способи протидії розслідуванню злочинів, вчинених організованими групами, злочинними організаціями: Наук.-практ. посіб. – К., 2009. .
13. Волобуєв А.Ф., Зарецька І.М., Орлов І.П. та ін. Способи ухилення від відповідальності осіб, винних у вчиненні економічних злочинів // Протидія економічній злочинності. – Х., 2004. – С. 63-81.
14. Аминов И.И. Психология деятельности юриста: Учеб. пособие для студентов. – М., 2009.
15. Петечел О.Ю. Використання спеціальних психологічних знань щодо неповно-

літніх учасників досудового розслідування: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 19.00.06. – К., 2006.

16. *Шинкаренко І.О.* Особливості соціально-перцептивної регуляції професійного спілкування працівника ОВС: Автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.06. – Х., 2005.

17. *Копылов И.А.* Следственная ситуация и тактическое решение. – Волгоград, 1988.

18. *Ларин А.М.* Расследование по уголовному делу. Планирование, организация. – М., 1970.

19. *Якушин С.Ю.* Тактические приемы при расследовании преступлений. – Казань, 1983.

20. *Комиссаров В.И.* Теоретические проблемы следственной тактики: Монография. – Саратов, 1987.

21. *Белкин Р.С.* Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. От теории – к практике. – М., 1988.

22. *Шепитько В.Ю.* Теоретические проблемы систематизации тактических приемов в криминалистике. – Х., 1995.

23. *Біленчук П.Д., Перкін В.І.* Тактичні прийоми, тактичні комбінації та тактичні операції в розслідуванні злочинів: Навч. пос. – К., 1996.

24. *Бахин В.П.* Понятие, сущность и содержание криминалистической тактики: Лекция. – Симферополь, 1999.

25. *Москвин Е.О.* Тактический прием: Монография. – М., 2006.

26. *Шепитько В.Ю., Журавель В.А.* Типові системи тактичних прийомів: проблеми розробки та ефективного застосування // Питання боротьби зі злочинністю: Зб. наук. праць / Ред. кол.: В.І. Борисов (голов. ред.) та ін. – Харків, 2009. – Вип. 17. – С. 237-251.

27. *Гончаренко В.Г., Сокиран Ф.М.* Тактика психологічного впливу на попередньому слідстві: Навч. посібник. – К., 1994.

28. *Шаталов А.С.* Криминалистические алгоритмы и программы. Теория. Проблемы. Прикладные аспекты. – М., 2000.

29. *Коновалова В.* Алгоритмізація в теорії криміналістики // Вісник Академії правових наук України. – 2007. – Вип. 1 (48). – С. 169-174.

30. *Журавель В.* Проблеми алгоритмізації та програмування розслідування злочинів // Вісник Академії правових наук України. – 2008. – Вип. 2 (53). – С. 191-200.

31. *Шепитько В.Ю., Авдєєва Г.К.* Проблеми алгоритмізації слідчої діяльності // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць. – 2008. – Вип. 44. – С. 46-50.

Надійшла до редакції 02.03.2012

М.Ю. Будзієвський

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 334.983

ОСНОВИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ДОКУМЕНТІВ

На основі різних підходів до класифікації документів викладаються проблемні питання, які виникають під час класифікації документа за різними сферами його походження та вживання, пропонується авторська думка щодо усунення наявних недоліків.

Ключові слова: документ, аналіз, походження документів, систематизація документів, криміналістична класифікація документів, криміналістичне документоведення.